

Tonči Kuzmanić

Protipolitični proces jugoslovanstva

Proces, ki ga vodi vojaško »sodišče« zoper Borštnerja, Tasića, Zavrla in Janšo je seveda mogoče analizirati na več različnih načinov. Poleg prevladujočih, ki jih že poznamo in ki so po svoje sestavina procesa samega (saj gre za nujno, da je treba v neposrednem spopadu kolikor toliko ubraniti prostor svobodnega, javnega delovanja, razmišljanja, pisanja in tudi združevanja), lahko vso godljo, v kateri smo se znašli, iztrgamo iz navzočnosti ter skušamo na zadevo pogledati tudi iz nekaterih drugih, bolj oddaljenih zornih kotov. Med temi je nemara tudi tisti, ki ponuja možne tematizacije o razmerju med individualno držo (ki je v različnih odtenkih silno navzoča pri vseh priprtih) in institucionalno držo (katere posebni predstavnik je ustanova vojaškega »sodišča«). Toda, ker nameravam tokrat obdelati predvsem umeščenost procesa, kar se da abstraktno, iz kolikor je le mogoče oddaljenega pogleda, bom odmisllil to možno raven. Saj bi bila instalacija tovrstnega diskurza subjektivitete že vnaprej nesprejemljiva za oblastno držo, s katero imamo opravka v tem primeru in ki individualitete kot take per definitionem ne pozna oz. stoji (in pade) na njenem brisanju. Za izhodišče jemljem torej v zakup pozicijo norca in seveda posledice, ki iz nje izhajajo. Ne gre mi ne za »napad na JLA« in ne za »obrambo aretiranih«. Zadevo bi rad dojel po svoje, rad bi ji vdahnil nekakšen »svoj« smisel.

Mislím, da se ob ljubljanskem procesu proti četverici odpirata predvsem dva problema. Medtem ko za prvega, ki ga bom označil za »problem političnosti« procesa, velja, da je bil izredno eksploatiran, pa za drugega, ki ga bom poimenoval »dimenzija jugoslovanstva« v procesu, velja, da skoraj ni bil omenjen.

Protipolitični proces

Že občasni spremljevalec procesa proti četverici je lahko brez velikega naprezanja ugotovil, da je bilo utrjevalcev prepričanja o »političnem procesu« mnogo in da so tovrstne zastavitve izhajale iz dokaj različnih podmen. Toda kljub tem razlikam - naj je šlo za civilno družbenost, psihoanalitskost, narodno kulturniškost ali pa za prenavljajočo se delavsko razrednost - je bil rezultat premisleka vedno oznaka procesa kot »političnega«. »Vzroke« za tovrstno skupnostno idiliko bi kljub

nekaterim tudi radikalnim razlikam, seveda lahko poiskali v skupnosti konceptov, ki gradijo na tako ali drugače postavljenih idejah (z-)družbenosti, toda tega ne moremo opraviti na tem mestu. Zanimivo je, da se je tako ali drugače navzoče odtenke oznake »političnosti procesa« v teh postavitvah dalo zaslediti le v mediju »kakšnosti/načinovnosti« procesa, se pravi v tem, da naj bi šlo za proces, v katerem naj bi se »neka (prva) političnost« bojevala proti »neki (drugi) političnosti« (npr. protiljudska/protinarodna, reakcionarna, centralistična, nedemokratska... proti napredni, demokratični..., odvisno pač od posamičnega producenta verig označevalcev ali pa od kategorialne aparature tistega, ki zadevo v optiki političnosti tematizira). Po drugi plati pa so bili zelo redki poskusi, ki so skušali *utemeljevati* postavitev procesa kot političnega. Pa še pri takih je bila motorika dokazovanja - kljub nekaterim dosežkom, ki odvrčajo od hipoteze o »političnem procesu« - prav tako v funkciji dokazovanja političnosti le-tega. Lahko bi se reklo, da je oznaka »politični proces« priplavalna na površje iz »globlin duha« kot vrhovna iznajdba, ki se je tako med piščiči kot med bralstvom in samimi udeleženci dogajanj širila kot nekakšna davna kužna bolezen.

Medtem ko je bila naravna civilna predstava o procesu zoper četverico pred vojaškim »sodiščem« tista, ki je vztrajala na domnevi, da gre za »politični proces«, pa je vojaška različica umevanja zagotavljala nasprotno. Namreč, da sploh ni res, da gre za kakršen koli »politični proces«. Češ da kompetence vojaškega »sodišča« sploh niso takšne, da bi lahko drezale v vprašanje političnega. Poleg obojestranske zaverovanosti vase med tema dvema stališčema sploh ni bilo poskusov »posredovanja«, zdi pa se mi, da bi bili možni. Seveda pod pogojem, da političnost in politiko v socialističnem samoupravljanju prenehamo obravnavati kot nekaj najbolj samoumevnega, kot nekaj, kar je že od vekomaj tu in kar je treba zgolj vzeti ali pa zavreči. Če se med drugim izognemo *apriorizmu navzočnosti političnega*, se s tem izognemo tudi tавтоloškim zastavitvam o tem, ali je z ozirom na navzočnost političnosti nekdo »zlorabil svoje kompetence« ali pa ne.

Če torej izhajamo iz *podmene odsotnosti političnega*, iz hipoteze, da je *prepoved političnega* konstituens samoupravljanja.

Toda poskus »posredovanja« med omenjenima stališčema predpostavlja vsaj še nekaj: vpeljavo *razlikovanja med pojmom političnost in družbenopolitičnost*, za kar tudi sam ljubljanski proces ponuja obilo empiričnega gradiva. Abstraktno in shematsko rečeno, gre za razlikovanje, ki gradi na tem, da bi političnost kazalo zakoličiti s pomočjo opredelitev, kot so: razsvetljenstvo (ki, seveda, kot nas je ustrezno poučil Foucault, ni identično s humanizmom/humanističnim), individualnost, neodvisnost, razklanost, deljenost, sekulariziranost, svoboda združevanja, javnost, možnost biti voljen in voliti, privatna lastnina, osebnostna nedotakljivost, pravice in svoboščine človeka in državljana... Skratka, prek tistega, kar so vsaj približno konstituensi političnosti modernega obdobja, kot jo poznajo nekateri deli sodobnega sveta od francoske revolucije dalje. Po drugi strani pa bi bilo treba družbenopolitičnost (konceptijski zastavek, ki je že zdavnaj postal realiteta socialističnih bivanj in ki gradi na humanizirajočem in etizirajočem zastavku političnega kot odtujenega, kot tistega, kar je treba - seveda s podobnimi odtujitvami vred - ukiniti) zapopasti na osnovi ustavno inavguriranega zavračanja individua, neodvisnosti, deljenosti,

svobodnega zbiranja, druženja, privatne lastnine, javnosti, človekovih pravic...

Gledano s tega stališča se oznake procesa zoper Janeza et consortes kot »političnega procesa« pojavijo kot tiste, ki bolj kot kar koli drugega pričajo o nekem sistematičnem in globoko zakoreninjenem dojemanju politike in političnosti, manj pa o ljubljanskem procesu samem kot dogodku, ki ga bo v prihodnje nemara treba imeti za korenito zgostitev in prelom z družbenopolitičnostjo ali pa, patetično rečeno, za rojstno mesto političnosti/političnega. Vsaj kar se ljubljanske scene (ne pa »Slovenije«, »slovenskega kulturnega prostora« ali pa česar koli podobnega) tiče.

Naj skušam to shematično pokazati na nekaterih elementarnih dejstvih, ki izhajajo iz ljubljanskega procesa zoper četverico:

1. gre za tajni proces, ki ga vodi vojaška ustanova pred svojim, tj. vojaškim »sodiščem«;

2. obstajajo indici (aretacija Janeza Janše, nasprotujoče si izjave tov. Ertla in drugih...), da je to proces, pri katerem so imeli prste vmes vsaj še slovenski organi ljudske milice;

3. tudi področje družbenopolitičnih oblasti pri »sodnem« podjetju ni tako nedolžno, kot to skušajo prikazovati same (molk ali pa v najboljšem primeru momljanje najvidnejših predstavnikov tega pobočja soc-samoupravljanja);

4. obnašanje javnih medijev, ki so pod očitno kontrolo pobočja družbenopolitičnosti;

5. na zatožni klopi so se znašli:

a) javni delavec, strokovnjak za vojaška vprašanja, ki je nastopal z jasno izoblikovano politično (o-)pozicijo, in bil celo kandidat za predsednika RK ZSMS z izrazito političnim programom;

b) vojaški uslužbenec, ki je prenehal z udejstvovanjem na pobočju družbenopolitičnosti (izstop iz ZK);

c) novinar, raziskovalec polpreteklih političnih usod;

č) odgovorni urednik prvega resnega političnega (ne več družbenopolitičnega) tednika v jugoslovanskem prostoru od konca petdesetih let.

Vsekakor drži, da je res, gledano v celoti, bilo na procesu v Ljubljani nekaj političnega. Toda, mar se lahko zadovoljimo s takšno nediferencirano predstavo in posplošeno oceno? Ali lahko v neki bolj natančni postavitvi vojsko, ljudsko milico (torej *ne policijo!*) in družbenopolitičnost podredimo kategoriji političnega? Ali lahko imamo te strukture za politične? Ali ni morda političnost prav na strani tistih, ki so obdolženi/obsojeni? Ali ni morda šlo natanko za to, da se (je skušala) z družbenopolitičnim procesom izključiti ne takšna ali drugačna (družbeno-)političnost, temveč *političnost sploh*?

Ne zanikam možnega zatrjevanja, češ da je vseeno, na kateri strani je političnost. Pomembno je zgolj to, da je, kar pa zadostuje, da je proces določen kot političen. Strinjam se, da lahko vso stvar zremo tudi na ta ustaljen in razširjen način. Toda poleg tovrstne zastavitve obstaja vsaj še ena, drugačna možnost. In sicer tista, ki najprej analitično vztraja na povsem očitnem *razcepu znotraj procesa* in kar se da ostro

pojmovno razločuje med dvema stranema tajnega vojaškega procesa. Ki torej razlikuje na eni strani družbenopolitičnost, ki se je tokrat neposredno pojavila v uniformi svoje resnice, na drugi pa političnost, ki jo je kot že ničkolikokrat skušala zatreti. V nasprotnem primeru se namreč lahko zapravi po moji oceni izjemno pomemben odtonek ljubljanskega procesa, gledano nazaj pa večina t.i. »političnih procesov« v bližnji ali daljni socialistični preteklosti: če na proces ne gledamo kot na nediferencirano celoto, temveč vztrajamo na razcepu znotraj procesa, na razmerju dveh zgoraj skiciranih strani, lahko pridemo do sklepa, da to ni »politični proces«, pač pa predvsem proces *proti političnemu*. Če torej že moramo proces opredeliti prek političnosti, potem je šlo za *protipolitični proces*!

Ko govorimo o političnosti posega vojaških oblasti, bi torej bilo veliko bolj primerno govoriti o posegu, ki skuša preprečiti nastajanje ne le takšne ali drugačne političnosti, temveč političnosti sploh, ne pa o »političnem posegu/procesu« brez nadaljnjih določil. Skratka, lahko pridemo do točke, ko postane jasno, da ni vseeno, če govorimo o političnem ali pa o protipolitičnem procesu. Ko pa vzpostavimo to razlikovanje, se iztrgamo iz prisilnega jopiča razmišljanja, ki ga tako skrbno redi diskurz družbenopolitičnosti. Saj je natanko (re-)habilitacija političnega samoupravljanja tista, ki odpira možnosti izstopa iz slabe neskončnosti družbenopolitičnega trajanja. Ljubljanski proces pa je bil v tem oziru več kot idealna priložnost ne samo za »praktično delovanje«, temveč predvsem za analitičen premislek.

Nenazadnje se mi zdi to razlikovanje pomembno tudi v luči nekaterih polpreteklih tematizacij. Če smo se (tudi s pomočjo regulativne ideje pravne države) skobacali iz močvirja ukinjanja/odmiranja države, če smo torej s pomočjo rehabilitacije pojma državotvornosti odprli možnost tematiziranja samoupravne postavljenosti oblastotvornosti - zakaj bi še vedno taval v iztekajočih se opredelitvah političnosti, ki jih tako zelo subsumira diskurz družbenopolitičnosti? Nadaljnje postavljenje politike/političnosti na preverjenih, a že močno zamajanih in s predsodki oplemenitenih *rodovnorevolucionističnih podmenah* (tukaj politika/političnost deluje kot tisto umazano, slabo, nečastno, eksploatorsko - tisto, kar je treba ukiniti), se mi zdi skrajno vprašljivo. Toliko bolj, ker se tovrstnemu naziranjju vsaj od daleč prilega tudi novejša postavitev, ki gradi na družbenosti. Vsem tem opredelitvam, ki se seveda medsebojno tudi močno razlikujejo, je vendarle skupno, da jim politika/političnost ostaja tako ali drugače tisto področje, ki ga s svojo dejavnostjo ustvarjajo »grdi, umazani, zli«. Tovrstna drža pa se vsaj v nekem oziru približuje postavkam, na katerih je gradila svoj protipolitični proces vojaška oblast, radikalna »zastopnica« družbenopolitičnosti. Gre, skratka, za to, da je treba *politično pozitivirati*, poudariti, da bo izdelava t.i. pozitivnega programa zablokirana vse dotlej, dokler bo razvrednotena političnost!

Proces jugoslovanstva

Vendar pa se mi še bolj kot sama protipolitičnost pri akciji vojaških oblasti postavlja vprašanje, ki ga v tako barviti skupnosti narodov in narodnosti, kot je »naša«, poznamo pod oznako »jugoslovanstva«. Tem bolj, ker eden vodilnih teoretikov vojaškega sodstva v Jugoslaviji (dr. Buturovič) tako vneto zagovarja tezo o potrebnosti vojaških »sodišč« kot elementa skupnega jugoslovanskega sodstva in kaznovalne politike v sicer hudo neenotni »državi«.

Za osvežitev zbledelega spomina v zvezi z jugoslovanstvom nemara ne bo odveč zapisati nekaj zgodovinsko in empirično preverljivih dejstev - prešitih, seveda v povsem določeni optiki.

Ideja jugoslovanstva je v teh »naših« prostori navzoča vsaj že od 17. stoletja (Juraj Križanić). Izhodiščno je bila postavljena na zavračanju takratne partikularnosti, razdvojenosti, neenotnosti... podobno govorečih in kulturno so-rodnih (pozneje narodnih) »entitet«. S to idejo so se tradicionalno ukvarjali predvsem k literarnemu ustvarjanju nagnjeni osebki, gibanje jugoslovanstva pa je eno svojih pomembnejših kulminacijskih točk doseglo v poskusih jezikovnega zblíževanja, če že ne poenotenja med Srbi, Hrvati in Slovenci.

Drugi vidnejši sunek, ki je sledil temu bolj ko ne pisanemu in zatorej »nezadostnemu vztrajanju«, pa je seveda tisti, ki ga poznamo iz revolucionarno-terorističnega delovanja Mladobosancev in podobnih kreacij iz obdobja pred prvo svetovno vojno. Ideja jugoslovanstva kot nekakšna stalnica tukajšnjega bivanja v zadnjih stoletjih pa se je prvič resneje udejanila l. 1918 v državi Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vendar se je izkazalo, da je do tega prišlo v vsaj relativno ponesrečenih okoliščinah. Saj so bile v skupno državo pahnjene zgodovinske strukture in posamezniki, ki so se še malo pred tem spogledovale prek topovskih in puškinih cevi.

Ideja jugoslovanstva kot izrazito *negativni nastavek* (ukinitve obstoječe razcepljenosti...), odločilna sestavina, v katero sodi tudi in predvsem »*zunanji sovražnik*« v podobi takšnih ali drugačnih raznarodovalnih, kolonialnih, imperialističnih in podobnih sil (npr. Avstro-Ogrska, Italija, Turčija, Nemčija,...), pa je ne glede na klavnost stare Jugoslavije že s samim aktom »ujedinjenja« zapravlila svoj odločilni element: izgubila je eksplicitnost zunanjega sovražnika, ki je moral biti tako ali drugače na novo kreiran, substituiran - bodisi da je šlo za koncepcijo zunanje bodisi notranje politike. (Tukaj seveda ne gre za nobeno rekonstrukcijo tega ali onega naroda in/ali njegove državotvornosti, temveč zgolj za opazovanje neke ideje, ki jo opredeljujem prek negativitete.) *Povnanjeno nasprotovanje* kot konstituens je moralo biti vsaj delno *ponotranjeno*, rezultati, do katerih je to pripeljalo, pa so nam prav tako znani.

Če za literarne poskuse (ilirsko gibanje itd.) lahko rečemo, da so z ozirom na jugoslovanstvo v poziciji njegove teze, za revolucionarno-teroristična nagnjenja, da so antitetična glede na neučinkovitost besednega bojevanja literatov, potem bi za zmagoslavno jugoslovansko ljudsko komunistično gibanje lahko dejali, da je v poziciji *sinteze*. Saj je vsrkalo vase (ohranilo) tako ideje jugoslovanstva iz prejšnjih stoletij, jih dopolnilo z upoštevanjem narodnih in jezikovnih posebnosti (kulminacija v tem oziru je AVNOJ), uporabilo tudi ustrezne prijeme iz antitetičnega »obdobja akcije« ter vsemu skupaj pristavilo *presežek*: socialno-razredni element enotnosti; »jugoslovanski delavski razred«, ki predstavlja samega sebe prek enotnega zastopnika, prek enotne organizacije jugoslovanskih komunistov.

Vseskozi abstraktno in/ali elitistično gibanje je končno dobilo svojo močno, množično, in kar je najpomembnejše, »materialno osnovo«. Z zmago narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije - se pravi z *zmago*, ki je bila glede na okoliščine nujno *samoorganizirana kot vojska*, kot Jugoslovanska ljudska armada - pa dobi sinteza tudi svojo ustavno potrditev.

Bržčas ne kaže izgubljeni besed o tem, da je bilo l. 1945 glede na pretekla stoletja ideje in gibanja jugoslovanstva dobesedno sanjsko: saj je bila izpolnjena večstoletna želja, *sanje pa so postale resničnost*. Končno se je zgodilo, da je ideja jugoslovanstva meso, beton, železo, beseda novi človek postala! Torej, ni nič bolj naravnega to, da je materialno pozicijo v tem mučnem in dolgotrajnem porojevalnem procesu pridobila, imela in obdržala JLA. Saj je nastala natanko v *točki prehoda sanj v dejanskost* in je zaščitnica teh sanj tudi ostala - seveda predvsem dejanskosti kot dejanskosti teh sanj! (Obsojati generacijo, ki je to prestala na lastni koži, ali pa način mišljenja in ukrepanja tistih, ki so se izoblikovali v tem hrumenju, je lahko zanimivo ali pa tudi odvečno in neokusno podjetje. Mogoče jih je enostavno razumeti.)

Poleg že omenjenega presežnega elementa, ki smo ga v prvem približku določili kot socialno-razrednega in ki je vertikalno prešil dotedanje razlike in partikularitete ter se samovzpostavil na konceptu enorazredne združbe dela (osvoboditev dela, samo-osvoboditev delavskega razreda, Partija dela, Republika dela), je še neki nemara še manj racionalen presežek, ki se giblje po »družbeni horizontali«. Tisti namreč, ki izhaja iz postavitve jugoslovanske »nacionalne države« (pred prvo vojno je to npr. najbolj dosledno izpeljeval Dimitrije Mitrinović), »nacionalne kulture«, »nacionalne enotnosti«, »nacionalne družbe«, tja do »nacionalnega jezika«. Vprašanje, ki se tukaj postavlja, je tole: kako pojasniti dejstvo, da »biti-Jugoslovan« ni samo določitev državljanstva, ampak tudi opredelitev, ki sesa iz pobočja na-rodov? Nekoliko poenostavljeno povedano, kolikor se socialno-razredne partikularitete transcendirajo v enorazredni združbi dela, toliko za jugoslovanstvo velja, da se partikularnost različnih narodov (pozneje so jim bile pristavljene narodnosti) ukinja v *jugoslovanskem Narodu*.¹ Če imamo poleg večjih razredov/slojev... EN-razred (proletariat) njihove resnice (presežno trpljenje po Marxu), potem imamo tudi poleg Srbov, Črnogorcev, Albancev, Slovencev... še Jugoslovana(-e). Med različnimi narodi je stopil torej Narod (kot če bi Marxova Žival stopila med zobatce in jastoge), zato se je npr. že v generaciji Tina Ujevića o ljudeh, ki so bili »jugoslovansko usmerjeni«, govorilo kot o »jugoslovanskih nacionalistih«. Vendar pa dojetje jugoslovanstva kot Nacionalitete vseh nacionalitet vendarle ni možno brez posredovanja prvega presežnega elementa, se pravi brez elementa t.i. delavske razrednosti. To ni možno niti v primeru najbolj izrazite in zgodovinsko najlažje dojemljive bosanskohercegove različitve jugoslovanstva, ki je daleč pred NOB, pred Neretvo in Sutjesko funkcionirala kot »kovačnica bratstva in enotnosti«.

(Zelo eksplozivna mešanica narodnih, kulturnih, religioznih, civilizacijskih, življenjskih, stilnih razlik in temu primeren poskus zgraditve mehanizmov homogenizacije in hegemonizacije, seveda v času in prostoru primerni optiki odmislitve »abstraktnega individualizma«.)

¹ Tukaj še zdaleč ne gre za to, da bi hotel žaliti čustva tistih državljanov SFRJ, ki se počutijo kot Jugoslovani, ali pa morda za to, da bi na kakršen koli drug način omalovaževal njihova prepričanja. Skušam tematizirati zgolj strukturno mesto jugoslovanstva, ki se mi nakazuje kot nekaj »občega« z ozirom na področje »posebnosti« vseh drugih posamičnih nacionalitet. Pri jugoslovanskem Narodu pa ne smemo prezreti dveh stvari: 1. da beseda narod v »srbohrvaščini« pomeni hkrati ljudstvo in narod; 2. da je pot od jugoslovanskega Naroda do delavskega razreda (in obratno) posredovana z »delovnim ljudstvom« (radni narod!).

Jugoslovanstvo, ki je nastalo tudi kot romantična ideja in ideologija in s katerim imamo danes opravka tudi v podobi Na-rodne inkarnacije, namreč ne more obstati brez vladavine enorazredne združbe dela, brez ustavno zacementiranega koncepta (delokvacije). Zadnji premiki v pobočju nacionalitet znotraj Jugoslavije kažejo na to, da je »pravega Jugoslavana« treba pojasniti natanko iz »drugega« rod-nega področja, prek proletarskosti.

Prav slovita »dialektika razrednega in nacionalnega« nas najboljše pouči, da med »razrednim« in »nacionalnim« ni zgolj tisto »in«, ampak kar »jugoslovanstvo«, da med Partijo dela in npr. Hrvatom, Albancem ali Slovencem vedno posreduje jugoslovan/stvo - največkrat pa prav v podobi »delovnega ljudstva«. Morda bi se v tem oziru dalo reči tudi to, da je referenčna točka, iz katere se sploh da misliti »dialektiko razrednega in nacionalnega« *jugoslovanstvo kot delovno ljudstvo*. Natančneje, jugoslovanstvo delovnega ljudstva je ta dialektika sama. Veriga, ki vodi od jugoslovanstva, Enega jugoslovanskega naroda proletarca prek Zveze komunistov v Jugoslovansko ljudsko armado, pa je tako ali tako preveč transparent-na, da bi se tu z njo podrobneje ukvarjali.

Vendar je s prej omenjenimi sanjami, ki so se l. 1945 tako udejanjile (zgodil se je dobesedno čudež), da so neustavljive, saj preprosto ni mogoče več prenehati sanjati. S tem je in nuce že podana trditev, da se je začela sinteza (glede na vsrkanost prej omenjene teze in antiteze) počasi, toda z »železno logiko«, vedno bolj kazati kot *spodletela teza*. Udejanjeno jugoslovanstvo več ni moglo biti in ni mikaven cilj. Iz enostavnega razloga, ker je tisto, *kar že je*. Žal, predvsem po zaslugi tistih, ki so ga - tudi s svojim trpljenjem in žrtvami - pomagali udejanjiti.

Procesi, ki smo jim priče in ki so še posebej intenzivirani z biološko/sistemsko praznino, ki jo je zapustila za seboj smrt predsednika Josipa Broza-Tita,² se nam nakazujejo kot potrditev takršnega postavljanja. Enkrat dosežena enotnost ima (žal) to lastnost, da se je ne da podaljševati v neskončnost kot cilj. Še posebej, če gre za evidentno izčrpanost paradigme, na kateri tovrstna enotnost sloni.

V luči tako postavljenega uvoda se ljubljanski proces proti četverici pokaže ne samo kot agresivno dejanje družbenopolitičnosti, ampak predvsem kot (samo-)obrambni izbruh več stoletij trajajočega, vzpenjajočega se in udejanjenega, a v pričujočem času močno zamajanega koncepta jugoslovanstva, ki ga je - kot je to proces nazorno pokazal - v novih razmerah treba braniti tudi z uniformo in z orožjem. Pri tem seveda ne gre za to, kaj je ta koncept/gibanje skozi daljše zgodovinsko obdobje »dejansko« bil in/ali kaj je nekomu predstavljal in mu še dandanes predstavlja, temveč za to, do kam je kot del (ali pa morda kot zgodovinska pred-postavka?) realizacije nekega celovitejšega projekta pripeljal. Saj za svojo nadaljnjo eksistenco potrebuje ogenj in meč!

Vpeljava jugoslovanskega jezika (ne srbskega in ne hrvaškega) kot uradnega

² Najbrž ni bilo slučajno, da je bil Tito istočasno: kovinar, Hrvat (poleg Bosne in Hercegovine je bila prav na Hrvaškem - in sicer najbolj izrazito v Dalmaciji - skozi zgodovino navzoča ideja jugoslovanstva, ne pa v Srbiji, kot se ponavadi misli), Jugoslovan, vodja komunistov, komandant JLA in predsednik jugoslovanske države. Skratka, da je bil odločilni vzvod sistema, brez katerega le-ta enostavno več ne more delovati.

sodnega jezika na vojaškem procesu, in sicer ne glede na ustavna določila SR Slovenije (kot jugoslovanske partikularitete), pa je samo skrajna točka nekega, tudi sicer anahronega ravnanja.³

Prav militantno pojavljanje jugoslovanstva na sceni znotraj Jugoslavije, se pravi *sesedanje* vase nekega, na negativnem konceptu postavljenega delovanja (zunanjí sovražnik, zatiralci...), njegov »končni« prihod k sebi (»vrnitev vase«) je tisto, kar se je pokazalo na ljubljanskem procesu z vso ostrino. Če zaradi »tujosti« Kelmendijevega »napada na Jugoslavijo«, kot se to reče v jeziku, še ne moremo oceniti kot vrnitev jugoslovanstva vase, pa za Janševo »izdajo vojaške skrivnosti« lahko rečemo, da je, gledano s pozicije jugoslovanstva *principialna sprevernitev*, da je na glavo postavljeni Gavrilu Princip. Kolikor ne upoštevamo dimenzije novoslovenske domačnosti, Janez/Ivan več ni heroj, je podoba antiheroja. Spoznanje, da se politični diskurz Janše, generacije v okolju, ki mu pripada, ne vpisuje več v »stare boje« razrednega/narodnega, da se z njimi sploh več ne da polemizirati (tudi za prepír sta potrebna vsaj dva), da se civilne premike lahko zablokira (v kategorijah koeksistence zna diskurz oblastotvornosti zaenkrat samo mencati) le še z odkrito represijo, je tisto, kar je skupaj z udejanjenim jugoslovanstvom, ki ga v končni instanci reprezentira armadno jugoslovanstvo, v procesu pripeljano na rob.

Od ljubljanskega procesa naprej se po eni strani znova začenja šteti *politična* (ne več družbenopolitična) *zgodovina* vsaj enega dela v samoupravljanje subjektiviranih osebkov, po drugi pa je proces zoper četverico mejnik, od katerega se jugoslovanstvo kot zgodovinsko aprioren cement skupnosti postavlja predvsem kot *vprašljiv*. Sanje enorazredne delovne združbe jugoslovanstva so odsanjane, njena oblačila so postala preozka. Morebitno nadaljevanje teh sanj pa bi za prebujene državljane lahko pomenilo dvoje: najprej nemara nujo prisilnega jopiča, nato še oklep!

Ljubljana, september 1988

Literatura

Banac, Ivo: Nacionalno pitanje u Jugoslaviji, Globus, Zagreb, 1988.

Bavcon, Ljubo: Jedinstveno jugoslavensko krivično zakonodavstvo - da ili ne?, Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 4/1972.

Bobbio, Norberto: Quale Socialismo?, Einaudi, Torino, 1976.

Buturović, Jovan: Nadležnost vojnih sudova u krivičnim stvarima i ustavne promene, Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 4/1972.

Buturović, Jovan, Pavlica, Jovan: Krivični postupak pred vojnim sudovima, Vojno izdavački i novinarski centar, Beograd, 1986.

³ Za slovenskega bralca je treba posebej poudariti, da bi prevajanje sodbe iz jugoslovanščine v slovenščino imelo zelo podobne učinke, kot če bi tekst skušali prevesti bodisi v srbsčino ali pa v hrvaščino. Konec koncev bi tudi izjavo somišljenikov Odbora za varstvo človekovih pravic iz Beograda o »zlorabi srbsčine na procesu« kazalo dojeti na tem ozadju. Kajti ne gre prezreti dejstva, da to, čemur se reče srbo-hrvaščina/hrvato-srbsčina itd..., ni ne srbsčina in ne hrvaščina, temveč je glede na ta dva jezika (nekateri pravijo »en jezik«, ki se ga da »različno poimenovati«!) kot nekaj *tretjega*, predvsem pa *nadrejenega*. Gre torej za *samogovor oblasti*, za njen pravi jezik, ki ga v »normalnih okoliščinah«, če ga ne bi izgovarjala (vojaška) oblast, sploh ne bi poimenovali jezik, ampak brbljanje.

- Crick, Bernard: In defence of Politics, Penguin Books, izdaja 1986.
- Dediđer, Vladimir: Sarajevo 1914, Prosveta, Beograd, 1966.
- Dimitrijević, Dragoljub: Pojam tajne i njena pravna određenost, Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 2/1972.
- Gajević, Dragomir: Jugoslavenstvo između stvarnosti i iluzija, Prosveta, Beograd, 1985.
- Harding, Neil: Socialism, Society and the Organic Labour State, v The State in Socialist Society (ur. N. Harding), St Antony's/Macmillan, Oxford, 1984.
- Krleža, Miroslav: Deset krvavih godina, Zora, Zagreb, 1971.
- Krleža, Miroslav: Panorama pogleda, pojava i pojmovi, Sarajevo, 1975.
- Masleša, Veselin: Mlada Bosna, Sarajevo, 1964.
- Palavestra, Predrag: Dogma i utopija Dimitrija Mitrinovića, Slovo ljubve, Beograd, 1977.
- Palavestra, Predrag: Književnost Mlade Bosne, Svjetlost, Sarajevo, 1965.
- Pavlica, Jovan: Uloga i zadaci sudova u sistemu društvene samozaštite, Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 3-4/1979.
- Šidak, Jaroslav: Studije iz Hrvatske povijesti XIX st., Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1979.
- Talmon, J.L.: The Origins of Totalitarian Democracy, Penguin Books, izdaja 1986.